

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE

Mihai Eminescu și Republica Mondială a Literelor
Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Patraș Antonio Mihail

Student-doctorand:

Lionte L. Ioana Alexandra

UNIVERSITATEA "ALEXANDRU IOAN CUZA" DIN IAȘI

Școala Doctorală de Studii Filologice

ANUNȚ

La data de 15. 07. 2023, ora 10.00, în sala Al. Dima, doamna Ioana Alexandra Lione va susține, în ședință publică, teza de doctorat cu titlul „Mihai Eminescu și Republica Mondială a Literelor”, în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul FILOLOGIE.

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte

PROF. UNIV. DR. CODRIN LIVIU CUȚITARU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Conducător de doctorat

PROF. UNIV. DR. ANTONIO MIHAIL PATRAȘ

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Referenți

PROF. UNIV. DR. LĂCRĂMIOARA PETRESCU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

PROF. UNIV. DR. OANA ANCA DUBĂLARU

Universitatea din București

CS II DR. ADRIAN TUDURACHI

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” Cluj-Napoca

CUPRINS

Introducere

Premisele teoretice și metodologice ale cercetării

Microcosmul poetic și textul integral eminescian: direcții de analiză

Macrocosmul poetic: direcții de analiză

Capitolul I - *World Literature*: o nouă axiologie a studiilor literare

I.1. Literatura mondială: o relectură a geografiilor simbolice

I.1.1. Cartografierea literaturii mondiale: între hegemonism și topografie itinerantă - dimensiuni istorico-teoretice

1.1.1.1. Harta

1.1.1.2. Rețeaua

1.1.1.3. Elipsa

I.2. Literatura mondială ca proiect: origini conceptuale, accepțiuni teoretico-metodologice, diferențe semantice

I.2.1. Interogații metodologice

I.2.2. Abordări metodologice

I.3. Literatura mondială ca teorie itinerantă sau teoria itinerantă a literaturii mondiale

I.3.1. Literatura mondială: premise teoretice

I.3.2. Goethe și Weltliteratur

I.3.3. Pascale Casanova și Republica Mondială a Literelor

Capitolul al II-lea: Literatura mondială și literaturile naționale

II.1. Deșeptarea națională și autoreprezentativitatea negocierii cu alteritatea

II.2. O tipologie a statului-națiune în spațiul est-european

II.2.1. Etnosul ca epos sau dimensiunea narativă a unei națiuni

II.3. Imaginar istoriografic, complexe și mitogeneză în configurarea identității culturale românești

II.3.1. Istoriile naționale, între identitate și alteritate

II.3.2. (Ipo)teze ale eredității: dacii falnici și romanii nobili

II.4. Istoriile literaturii (mit și complex)

II.5. Toposuri identitare în istoriile literaturii române (și nu numai). Complexul discontinuității și ramificațiile sale

II.6. *Le sacré du poète* și funcția pragmatică a poeziei în romantismul românesc

II.6.1. Poeți naționali, „sfinți culturali”

II.6.2. Eminescu și inspirația națională: între specific și universal

II.7. Eminescu și „specificul național” în istoriile literaturii române: o negociere a identității cultural-literare

II.7.1. Primele sinteze

II.7.1.1. Aron Densușianu

II.7.1.2. Nicolae Iorga și istoria culturală a literaturii române

„Un nou Eminescu apărură”

II.7.1.3. Gheorghe Adamescu: un pionier al istoriei literare

II.7.2. Canonizarea lui Eminescu. De la cultural la estetic

II.7.2.1. Lovinescu și mutația valorilor estetice

II.7.2.2. O istorie a literaturii române pentru export

Eminescu – „poet universal și teoretician național”

II.7.2.3. G. Călinescu și istoria canonică a literaturii române

Eminescu – „poetul național”

II.7.2.4. Constantin Ciopraga și personalitatea literaturii române

„Noi vibrăm pentru Eminescu”

II.7.3. După 1989. Mitizări, demitizări

II.7.3.1. Moștenirea lui Călinescu: „Istoria critică” a lui Nicolae Manolescu

II.7.3.2. Anticălinescieni

II.7.3.2.1. Ion Negoițescu: o istorie a literaturii române scrise în exil

Eminescu: experiența singulară a culturii române

II.7.3.2.2. Eugen Negrici și iluziile literaturii române

Eminescu ca iluzie a literaturii române

II.7.3.2.3. Mihai Zamfir și istoria stilistică a literaturii române

„Momentul” Eminescu

Capitolul al III-lea: Momente semnificative în istoria exegezei operei eminesciene

III.1. Maiorescu, Gherea și „specificul național”

III.2. Opera din manuscrise. Pornind de la G. Călinescu

III.2.1. Universalii ale ființei: metempsihoză, palingeneză și teoria individului metafizic

III.2.2. Teoria statului

III.2.3. Univers(al)ul eminescian în semicerc

III.2.4. Teatrul în laboratorul eminescian: proiectul unui Dodecameron dramatic

III.2.5. Eminescu-traducătorul

- III.2.6. Interogații metafizice în opera eminesciană
- III.2.7. Arta ca arc de cerc între național și universal
- III.2.8. Coordonate etnopsihologice în gândirea eminesciană
- III.2.9. Teatru și laborator: paradigme „in-progress” ale creației eminesciene

III.3. Limbă și limbaj

- III.3.1. Reconfigurarea mitului eminescian prin valorile muzicalității
- III.3.2. Epitet, negație și atitudini ale eului în opera eminesciană
- III.3.3. Eminescu și matricea stilistică
- III.3.4. Personalitatea și muzicalitatea creatoare eminesciană
- III.3.5. Cântarea ca izotop al creativității eminesciene
- III.3.6. Semantica rimei la Eminescu
- III.3.7. Reziliența limbajului la traducere
- III.3.8. Limba ca oglindă a sufletului național
- III.3.9. Vox auctoris – vox populi

III.4. Personalitate, depersonalizare și lirică mascată

- III.4.1. Oglinzi ale operei
- III.4.2. Nevoia de Eminescu și criza culturii române
- III.4.3. Oglinzi ale omului. Portretul lui Eminescu
  - III.4.3.1. Chipul lui Eminescu
  - III.4.3.2. Tragedia eminesciană
  - III.4.3.3. Despre geniu: o tipologie dramatică a poetului național

III.5. Național și universal. Unicitatea lui Eminescu

- III.5.1. Filonul național
- III.5.2. Avantajele și dezavantajele unicității
- III.5.3. Despre universalitatea operei eminesciene

III.6. Eminescu „extra muros”

Capitolul al IV-lea: Literatura mondială ca traducere, promovare, exportare

IV.1. Republica Mondială a Literelor și canonul occidental

- IV.1.1. Eminescu și canonul
  - IV.1.1.1. Eminescu - romanticul tardiv
  - IV.1.1.2. Eminescu - poetul subversiv
  - IV.1.1.3. Traducătorul - creator de valoare literară

IV.2. Traducerea operei eminesciene

IV.2.1. Aspecte ale intraductibilului. Cultură, limbă și gen literar

IV.2.2. „Cel mai puțin cunoscut poet universal”

IV.2.3. Poezia e ceea ce se pierde în traducere

IV.3. Intraductibilul eminescian

IV. 4. Traducerea poemelor eminesciene în limba engleză

IV.4.1. O statistică a traducerilor operei eminesciene în limba engleză

IV.4.2. Tipologii, tipare, traducători: un scurt inventar

IV.4.3. Impresii ale traducătorilor anglofoni mărturisite în prefețe

IV.4.3.1. O incursiune cronologică în procesul de recunoaștere a lui Eminescu peste hotare (diplomați, călători și sufragete)

IV.4.3.1.1. William Beatty-Kingston – 1877 (1888)

IV.4.3.1.2. Charles Upton Clark – 1922

IV.4.3.1.3. Sylvia Pankhurst – 1930

IV.4.3.1.4. Dimitrie Cuclin – 1937

IV.4.3.1.5. Roy MacGregor-Hastie – 1972, 1980

IV.4.3.1.6. Leon Levițchi, Andrei Bantaș – 1978, 2000

IV.4.3.1.7. Corneliu M. Popescu - 1978, 1989

IV.4.3.1.8. Brenda Walker, Horia Florian Popescu – 1989

IV.4.3.1.9. Kurt W. Treptow – 1992, 2000

IV.4.3.1.10. Dan Grigorescu, Emil Moangă (editori) – 2000

IV.4.3.1.11. Josef Johann Soltesz – 2004

IV.4.3.1.12. James Moulder – 2011

IV.5. Traducerea în limba franceză a textului eminescian

IV.5.1. Publicarea traducerilor

IV.5.2. Traducătorii

IV.5.3. Impresii ale traducătorilor francofoni mărturisite în prefețe

IV.5.3.1. Alexandru Gr. Suțu – 1911

IV.5.3.2. Marie Alype Louis Barral - 1934

IV.5.3.3. Venturia Drăgănescu-Vericeanu - 1974

IV.5.3.4. Jean-Louis Courriol – 1987

IV.5.3.5. Jean-Louis Courriol – 2000

IV.5.3.6. Mihail Steriade – 1989

IV.5.3.7. Paul Miclău – 1989

- IV.5.3.8. George Apostoiu – 1989
- IV.5.3.9. Ion Acsan (selecție) – 1999
- IV.5.3.10. Elisabeta Isanos – 1992
- IV.5.3.11. Michel Wattremez – 1997
- IV.5.3.12. Maria Vodă Căpușan & Ariadna Combes – 1999
- IV.5.3.13. Annie Bentoiu – 2000
- IV.5.3.14. Septime Gorceix – 2000
- IV.5.3.15. Nicolas Blithikiotis – 2003
- IV.5.3.16. Nicolas Blithikiotis - 2008
- IV.5.3.17. Paula Romanescu - 1996, 2014, 2020
- IV.5.3.18. Fanny Chartres – 2015
- IV.5.3.19. Mărgărita Miller-Verghy – (*1892) 2015
- IV.5.3.20. Liliana Cora Foșalău – 2018

IV.6. Studiu de caz: traduceri în limba franceză

IV.7. Studiu de caz: traduceri în limba engleză

Concluzii

BIBLIOGRAFIE

Cristalizarea conceptului de *World Literature*, consecință a reevaluării din ultimele decenii a statutului literaturii, precum și delimitarea terminologică a noțiunilor de *close reading* și *distant reading*, reflectă tranziția de la o abordare textuală *stricto sensu* a operei literare la o perspectivă dinamică, dialogică. Această răsturnare în plan axiologic, oglindire a societății moderne fundamentate pe idealul contactului și al comunicării interculturale, a determinat apariția unor constructe care structurează universul teoretic în jurul unor principii integratoare. Avem de-a face, ca atare, cu un nou tip de demers teoretic care privilegiază macro-analiza culturală și în special literară, vizând documentarea ierarhiilor internaționale și a metamorfozelor acestora. În imaginarul umaniștilor, studiul universului literar a antrenat delimitarea unor spații-concept care anticipează tendințele de eliberare a culturii și a literaturii de statutul lor monadic și de limitele geopolitice, precum tendințele de fundamentare a unui spațiu propice comunicării și concurenței. În acest sens, constructe teoretice mai noi precum *Republica Mondială a Literelor* (Pascale Casanova), *World Literature* (David Damrosch), *distant/close reading* (Franco Moretti), care ating tangențial concepții mai vechi precum *Weltliteratur* (Goethe), au rolul de a se opune insularităților/naționalismelor, evidențiind totodată, după cum demonstrează Pascale Casanova, un spațiu profund concurențial, antagonic și capricios.

Cercetarea noastră se va fundamenta în acest prim cadru teoretic, propunând o regândire a operei lui Mihai Eminescu în contextul literaturii mondiale (așa cum este ea imaginată de Franco Moretti, David Damrosch, Emily Apter) și a „Republicii” conceptualizate de Pascale Casanova, prin prisma analizei traducerilor textelor scriitorului în limbile franceză și engleză. Propunem, astfel, o investigație transculturală a operei literare eminesciene, privită din unghiul predilect al dinamicii sale dialogice, pentru a vedea, dincolo de orizontul inevitabil îngust al eminescologiei autohtone, modurile sale de interacțiune inter-textuală și pentru a determina posibilitățile sale de poziționare în ierarhia valorică a literaturii mondiale.

Pentru a înțelege raportul anunțat în titlu, dintre Mihai Eminescu și Republica Mondială a Literelor, e necesară atât o analiză a modului în care cultura română își configurează o identitate în punctul dialogic al raportului cu alteritatea, cât și cu planurile pe care se fundamentează aceasta (istoric, literar, cultural, politic, etc). Dialectica specific/alogen cristalizată la nivelul discursului cultural și literar relevă, în plan secund, o negociere a prezenței românești în constelația literaturii mondiale și a arenei culturale internaționale. O analiză a simbiozei dintre o imagine specifică a culturii române și imaginea lui Mihai Eminescu se va produce, în mod natural, dinspre contextul

de urgență al creației eminesciene și parcursul ulterior al operei, dinspre canon național spre receptare și circulație internațională. Având drept cadru teoretic un concept în mare măsură fluid, precum cel de literatură mondială, prin care unghiul de cercetare se desprinde de paradigma clasică și insulară a literaturilor naționale ca pretext hermeneutic și se deschide către o accepțiune dialogică a textului literar și a receptării sale, studiul de față nu este, *in nuce*, unul de eminescologie cât, articulându-se la intersecția dintre studii literare, studii culturale, istorie literară, antropologie culturală, traductologie, sociologie, estetica receptării, el se configurează mai degrabă ca incursiune în marginea unor proiectii, prin care se relevă rațiunile de ființare în (co)existență a culturii române și a operei eminesciene în cadrul literaturii mondiale.

Prima parte a cercetării noastre are, așadar, ca miză, circumscrierea conceptului de literatură mondială, urmată de o analiză mai detaliată a uneia dintre proiecțiile sale, teoretizată de Pascale Casanova drept „Republică Mondială a Literelor”. Vorbim despre proiecție întrucât nu există o identitate absolută între Republica lui Casanova și literatura mondială, așa cum nu există identitate absolută între cele două și *Weltliteratur-ul* lui Goethe, acel *World Literature* al lui Damrosch sau, spre exemplu, conjecțiile despre literatura mondială enunțate de Franco Moretti. Există, însă, un principiu sistemic care traversează toate aceste paradigme, în virtutea căruia conceptele numite mai sus capătă o coerență de inter-relaționare: tranziția dinspre o perspectivă închisă asupra textului literar, plasat în granițele geo-politice ale spațiului din care emerge, redus la veleitățile literar-canonice și de receptare ale culturii în care se naște, spre un context teoretic care privilegiază fundamentele dialogice ale circulației textului literar, macro-analiza culturală și literară, reîncadrarea intersecțională a creației pornind de la principiile comunicării și concurenței.

Am constatat, astfel, că literatura mondială poate fi înțeleasă, concomitent, ca proiecție și ca proiect. Prin proiecție, înțelegem o cristalizare a conceptului sus-numit ca formă de geografie imaginată, ca ideație a unei cartografii conceptuale și ca imagini cultural-identitare care traduc un mod particular de a negocia contactul cu alteritatea. În acest sens, am delimitat trei concepte-cheie prin care se relevă principalele abordări teoretice ale literaturii mondiale ca proiecție, urmărită progresiv, de la idealul contactului între culturile europene, la dinamica schimbului cultural între un pol cultural central și unul periferic și, în final, la imaginea unei supra-rețele de dialog multicultural: „harta”, „rețeaua” și „elipsa”. Pe de altă parte, literatura mondială ca proiect presupune alcătuirea unui cadru metodologic de cercetare, aplicabil ulterior unor ipoteze specifice. Alte ipostaze ale literaturii mondiale ca proiect se identifică în alcătuirea unor direcții de studii, la

nivel universitar, a unor departamente de cercetare, a unor proiecte și a unor materiale didactice cu miza de a circumscrie și de a investiga această nouă paradigmă a studiilor literare. Constatăm, însă, că în esență, prin însăși natura fluidă a conceptului, literatura mondială rezistă definirii ca proiect singular. Ea se cere analizată în totalitatea aspectelor sale, fie ele proiective, metaforice, ca discurs, concept, comunitate imaginată, fi ca instrument pedagogic, ca practică sau ca sistem teoretic. Trebuie să intuim, în esența conceptului, nu o certitudine, ci o logică a alternanței și a coexistenței în virtutea căreia statutul literaturii mondiale se modifică prin raportare la sistemele regionale sau globale de schimb cultural în cadrul cărora ea este teoretizată.

Având în vedere pericolul unei încărcături inefabile ca element fundamental în construcția conceptului, lucrarea de față a optat pentru un cadru predefinit, bine articulat, al literaturii mondiale așa cum îl elaborează Pascale Casanova. Premisa de la care pornește autoarea este aceea că abia atunci când literaturile sunt scoase din conul de umbră al ideologemelor naționale și a perspectivelor limitative care le circumscriu spațiilor de emergență, putem avea o imagine de ansamblu a luptei lor pentru recunoaștere și universalitate în arena internațională. Pornind de la teza universalității ca miză a recunoașterii axiologice, Casanova delimitează și, prin aceasta, cuantifică parametrii în virtutea cărora o operă literară poate exista în cadrul Republicii imaginată, la rândul său, ca o piață mondială de bunuri intelectuale, culturale, literare la care națiunile contribuie cu propriile sale „produse”. Odată identificați parametrii propuși de autoare, am căutat să-i ilustrăm în capitolele ulterioare, căutându-i și reliefându-i la nivelul culturii române, în modurile în care se formulează discursul identitar românesc, în felul în care ea își negociază contactul cu elementul alogen și cu propriul specific, în aspirațiile sale de universalitate și, mai ales, la nivelul în care sunt negociate opera și viața lui Mihai Eminescu ca axe de exemplaritate pentru acel concept încărcat afectiv de „românitate” în plan internațional.

Teoretizând Republica sub semnul antagonismului cultural, al luptei pentru universalitate, Casanova vede capitalul cultural al unei națiuni ca arma principală cu care aceasta intră în lupta pentru recunoaștere mondială și îl definește drept cumul de factori, precum vechimea națiunii, modurile sale de raportare la alte culturi, dimensiunea și calitatea patrimoniului cultural, numărul de autori clasici și colecția de texte canonice de care dispune aceasta. Cât despre opera literară în sine, factorii care îi influențează parcursul dincolo de granițele emergenței sale iau în calcul elemente precum prestigiul autorului, răspândirea și literaturitatea limbii în care scrie acesta, felul în care este tradusă precum și discursul instanțelor de consacrare, fie ele critici, alți autori

consacrați, edituri cu prestigiu sau traducători renumiți. Un alt element central al argumentației lui Casanova este timpul, privit plurivalent, ca vechime a culturilor consacrate, ca resimțire a crizei unui decalaj și, nu în ultimul rând, ca *tempo* al literaturii, disociat uneori de timpul istoric, prin care un autor devine actual, provincial sau anacronic. Timpul ca decalaj, ca un complex aproape insurmontabil al desincronizării este resimțit, în viziunea autoarei, de acele țări aflate departe de centru, de scriitorii pentru care efortul de a ține pasul cu modernitatea stă sub semnul unui fatum tragic.

Odată stabiliți parametrii de consacrare sau, mai bine spus, de funcționare a Republicii, Casanova relevă tiparul prin care culturile (mici, marginale, periferice, „întârziate”) încep să își elaboreze o identitate pentru a obține un statut autonom, recurgând la aceiași factori identificați mai sus, ai vechimii ca garanție a existenței unui capital literar bine configurat, ai limbii ca creatoare prin excelență a capitalului și ai autorilor cu potențialul de a acorda prestigiul literar unei culturi. Mai bine spus, ne putem întreba ce se întâmplă cu acele culturi și națiuni cărora timpul, momentul emergenței lor, nu le-a oferit avantajul vechimii și, deci, al centralității, cu acele națiuni a căror supraviețuire depinde, în fapt, de crearea, de consolidarea și, nu în ultimul rând, de promovarea unei identități? Cum spectrul marginalității este unul refuzat din start, spațiul Republicii capătă o natură concurențială care determină, în esență, începuturile negocierii cu alteritatea. Lupta începe, așadar, în viziunea lui Casanova, printr-o acumulare inițială de capital literar și cultural, văzută ca proces de îmbogățire a limbii și a literaturii unei țări. Acest proces are ca miză construirea unei identități prin raportare la alteritate, la celelalte culturi, iar raportarea la alteritate presupune, la rândul ei, trei instincte diferite: autoreprezentarea prin diferență, prin care o cultură își proclamă specificul și unicitatea încercând, prin aceasta, o formă de contestare a centralității altor culturi sau mai degrabă o formă de contestare a propriei condiții ancilare, asemănarea, care poate fi privită aici fie ca proces de imitație, fie ca tendință de sincronizare cu formele deja consacrate și acea cale de mijloc a adaptării, prin care o cultură armonizează modelele străine cu necesitățile și specificul propriului spațiu.

Odată început, procesul de negociere a alterității se manifestă cu predilecție la nivel de proiecție, de reprezentare. El poate fi cel mai bine urmărit în contextul formării statelor-națiuni din secolul al XIX-lea, care, proiectându-se pe ele în raport cu celălalt, relevă forme de construire a identității care ilustrează tipare similare de fabricare și narare a propriei identități, privite la nivel de auto-reprezentare.

Capitolul al doilea al cercetării de față urmărește tocmai această legătură dintre literatura mondială și literaturile naționale, analizând modurile prin care cultura română își cristalizează, la nivel de discurs istoric, cultural și literar, o identitate, o „personalitate” și un specific. Am analizat, la nivelul elaborării aceste identități, strategiile discursive prin care se relevă specificul ca formă esențială a unicității naționale, tendințele compensatoare de fabricare identitară, fără a neglija acele forme de mistificare istorică și literară prin care s-a răspuns, de-a lungul timpului, complexelor (vechimii, identității, sincronizării, eredității șcl.) ale culturii române, constatând că, în esență, toate eforturile, complexe și miturile prin care s-a negociat o identitate la nivelul istoriilor literaturii și al textelor istoriografice românești trădează, de fapt, în subsidiar, același spectru al dialecticii identitate-alteritate. Cultura română, asemenea altor culturi emergente, a fost nevoită, mai întâi pentru a supraviețui și, ulterior, pentru a avea un potențial de prosperitate, să se definească drept entitate distinctă prin raportare la realitatea culturală înconjurătoare, creșterea și evoluția sa având loc fie sub semnul antagonismului (ca refuz al importului alogen), fie sub cel al sincronismului (ca permeabilizare prin raportare la influența străină), dar, în mod necesar, ca raportare la Celălalt.

Urmărind dialectica identitate-alteritate la nivelul istoriilor literaturii române semnate de autori precum Nicolae Iorga, E. Lovinescu, Basil Munteanu, G. Călinescu, Const. Ciopraga, I. Negoșescu, Nicolae Manolescu sau Mihai Zamfir, am căutat să ilustrăm acele puncte nevralgice și acele tipare în căutarea obsesivă (aproape) a identității culturale române, imaginată deseori sub semnul unui destin tragic, la punctul de turnură a unor influențe și forțe cărora se simte condamnată să le țină piept. Am remarcat aceeași negociere despre care vorbește și Casanova între dorința de a nu rata un tempo al sincronizării culturale, al ralierii la ceea ce autoarea numește „meridianul Greenwich al literaturii” și frica de a nu se pierde, pe sine, ca identitate culturală specifică, ca etnos, ca unicitate. Departe de a ignora existența unei lumi întregi dincolo de granițele în interiorul cărora se naște, cultura română, prin dezbaterile la nivelul literaturii, al criticii, al gândirii politice referitoare la imitație, forme fără fond, organicitate, adaptare și specific, descoperă tot atâtea moduri de raportare la acea realitate a coexistenței într-o rețea culturală nu doar circumscrisă spațiului european, cât și în câmpului mult mai amplu al influenței și circulației ideilor. Am analizat, de asemenea, în cadrul istoriilor literaturii române și al teoriilor din acea perioadă, felul în care negocierea contactului cu alteritatea se traduce, uneori, în angoasa discontinuității sau în dezbateri cu privire la natura și destinul poporului român, la interacțiunea cu alte popoare și la acel

pericol al inadvertenței, al lipsei de relevanță. Cele trei tendințe principale pe care cultura română le manifestă în raportarea sa la alteritate, anume păstrarea specificului, imitația și adaptarea relevă, în ciuda divergențelor care se formează la nivelul ipotezelor critice sau al inițiativelor programatice, o conștiință acută a existenței elementelor alogene și a naturii esențiale pe care o are raportul intercultural. Putem decela, în ultimă instanță, acea cale de mijloc a adaptării spre care par să convergă, concesiv, câteva dintre discursurile cu privire la natura culturii și a literaturii române, ca formă de împăcare, de armonizare a unei nevoi culturale esențiale de a avea o identitate proprie și, în același timp, de a se remarca în arena culturală internațională. Or, în absența unor resurse suficiente, proprii, lipsurile resimțite în plan istoric, politic sau social ar putea beneficia de pe urma recursului la modele aflate dincolo de granițele naționale. Așadar, dezbaterile referitoare la raportul identitate-alteritate în câmpul cultural românesc reliefează, de fapt, dorința de pătrundere în rețeaua culturală internațională nu doar de pe o poziție de egalitate, ci și printr-un aport specific, relevant și unic.

Printre elementele fundamentale care compun capitalul literar în cadrul Republicii Mondiale a Literelor, Casanova enumeră prezența autorilor care conferă unei culturi prestigiul său literar, acei autori canonici, „clasici” sau elasicizați prin care se „eșantionează” specificul cultural, cărora li se alocă aproape de rol ambasadorial, de *portavoce* a culturilor de proveniență. Așadar, în câmpul acelor manifestări culturale la nivelul cărora se răsfrânge dezideratul legitimării prin istorie ca atestat al vechimii, al unității și coerenței, al postulatului unei descendențe nobile, precum și nevoia creării unui fond cultural specific, regăsim o direcție complementară de legitimare, prin configurarea unui panteon istoric-literar al personalităților și prin cultul modelelor.

Rezultă, așadar, un câmp fertil pentru apariția ipostazei poetului național în contextul socio-politic al națiunilor și al culturilor aflate în căutarea și în procesul de elaborare a unei identități în secolul al XIX-lea european. Tocmai despre această tipologie a poetului național și despre modul în care se cristalizează ea, la nivelul operei și vieții lui Mihai Eminescu, vorbim pe larg în cel de-al treilea capitol al cercetării de față. Am constatat astfel cum, în ciuda faptului că paradigma actuală a literaturii mondiale ipostaziază poezii naționali ca reminiscențe vetuste, rizibile chiar, aflate la distanță de idealurile unei literaturi în plină evoluție și circulație internațională, apariția și, am putea spune, funcționalitatea poezilor naționali în secolele XIX și XX indică o formă de raportare specifică la idealul colectiv al literaturii mondiale. Răspunzând, într-o mare măsură, nevoii de legitimare și de fabricare a unui capital, poetul național este, în

esență, tot o expresie a negocierii cu alteritatea, un mod prin care națiunile mici își proiectează identitatea încercând, totodată, să-și păstreze rațiunea de a fi prin diferență, prin specific. El funcționează, așadar, ca interfață: pe de o parte, receptacul al formelor identitare autohtone și al modurilor prin care acestea se exprimă în plan artistic, pe de altă parte marcă a dorinței de participare și comuniune în cadrul unei rețele mai ample, aceea a literaturii mondiale. Deși cultul omului de geniu și imaginea omului providențial al culturii au avut cele mai puternice ecouri în contextul romantismului european, acest tip de hagiografie culturală a reverberat în spațiul românesc mult după dispariția sa în alte contexte culturale. „Bântuită”, în continuare, de condiția esențială a alcătuirii unui „panteon” al autorilor clasici ca metodă de legitimare în spațiul amplu al culturii occidentale, cultura română se eșantionează, în plan internațional, prin imaginea „Eminescu-poet național”. Am căutat să identificăm și să reliefăm, așadar, acele elemente de construcție la nivel imagologic, proiectiv, prin care apariția poetului este girată mai întâi intern, ca punct de turnură al culturii și literaturii române și, mai apoi, pregătită pentru export, ca *summum* a tot ceea ce are cultura română mai bun de oferit. Pornind de la portretul lui Mihai Eminescu așa cum transpare la nivelul istoriilor literaturii române, am analizat modurile de negociere a imaginii poetului în registru binomic, între specificul românesc și literatura mondială, între specificitate și universalitate, ținând cont de elemente precum amprenta națională în opera sa, propria concepție asupra legăturii dintre literatură și națiune, ipostaza poetului ca *portavoce* a aspirațiilor culturii de proveniență, cultul eminescian, tipologia dramatică a geniului și tragedia eminesciană, precum și modurile în care poetul este imaginat, la nivel de portret, la nivel de chip.

Declarându-l „poet nepereche”, „Hyperion român”, „luceafăr al poeziei”, imaginea lui Eminescu se desprinde de o axiologie cultural-literară, se metamorfozează, la nivelul mitului, ca rezultat al unui proces de canonizare (în sensul de sanctificare) și ajunge să reprezinte mult mai mult decât un moment istoric al literaturii române: ea devine, incontestabil, un etalon atât etic cât și etnic și estetic prin care cultura română se comunică, se relevă în toată intimitatea sa. Fiindcă prin însăși esența sa, imaginea „Eminescu-poet național” este destinată să împace și să concentreze cei doi poli ai naționalului și ai universalului (pornind de la nevoia duală menționată mai sus, de a nu pierde - un tempo - și de a nu se pierde - ca specific), ea se configurează ca personalitate-sinteză prin excelență, ca ipostază a autorului universal și, totodată, ca expresie deplină a culturii române. Însă pericolul acestui deziderat al exemplarității apare odată cu desprinderea discursului critic de opera eminesciană ca produs estetic în sine și migrarea către un cult al operei și al personalității în

virtutea căruia vocea lui Eminescu devine o *porta voce* a năzuințelor identitare și a nevoii acute de eșantionare. Actul interpretativ, prin desprinderea receptării de intenționalitatea originală a textului, va fi deturnat pentru a corespunde unor necesități demonstrative, procesul de receptare fiind frecvent răstălmăcit prin intermedierea unor filtre ideologice și a unor sjaie culturale predestinate. Apare, așadar, cultul eminescian, înțeles ca proces imagologic și ca un soi de stare ambientală dependentă de perioade culturale diferite, cult care se cristalizează încă din timpul vieții poetului, fie ca manifestare a admirației și a influenței provocate de scrierile și de viața sa, fie ca expresie a unei moșteniri ce trebuie asumată ca atare, în lumina căreia se va desfășura viața literară românească.

Privind cristalizarea imaginii „Eminescu-poet național” din unghiul inițiativelor de construcție imagologică, socială, care stau la baza procesului de acumulare a capitalului cultural și literar descris de Casanova în lucrarea sa, cu miza de a eșantiona, pentru export, principalele aspecte ale specificului cultural, remarcăm că în spatele promovării internaționale și a circulației operei dincolo de granițele emergenței sale se manifestă (și) un interes față de biografia autorului, față de aspectele incitante ale vieții sale. Intervine, așadar, în cazul lui Mihai Eminescu, un proces de imaginare, de personificare și de portretizare izvorât nu doar din fascinația pe care viața poetului o exercită asupra publicului român cât și din nevoia configurării unui erou salvator, care să reprezinte și, în același timp să confere un model cultural, literar. Personajul, supus unui raționament de promovare, îndeplinește, astfel, o funcție dublă: pe de o parte se configurează ca ipostază remarcabilă într-un anumit context istoric, literar sau cultural, pe de altă parte el „funcționează”, la nivel colectiv, ca imagine reprezentativă a unei culturi. În virtutea acestui raționament, viața și opera lui Mihai Eminescu sunt circumscrise unei grile dramatice a geniului național, elaborată la nivelul exegezei și al descrierilor dedicate poetului și se cristalizează, în câmpul explorărilor biografice, ca narațiune tragică a poetului național român, ca marcă a excepționalității, ca fascinație ce irumpe din mărturia unei vieți exemplare în ciuda unor circumstanțe nefavorabile, o viață ca însăși metaforă a destinului poporului român.

Capitolul dedicat momentelor semnificative în exegeza eminesciană are drept miză ilustrarea acelor coordonate ale operei poetului care se disociază de interfața naționalistă, de relevarea unor caracteristici ale specificului național ca imagine prin excelență a creației eminesciene. Aportul studiilor semnate de exegeți români precum G. Călinescu, T. Vianu, D. Caracostea, I. Em. Petrescu, D. Irimia, I. Gregori, P. Creția, I. Bot, I. Costache sau de exegeți

străini precum A. Bhose, R. del Conte sau A. Guillerrou este monumental tocmai prin relevarea intimităților operei eminesciene în totalitatea lor, atât la nivelul textelor finite cât și al laboratorului de creație. Prin practicarea unei forme de *close reading* a textelor, autorii sus-numiți scot la iveală o rețea ideatică și o efervescență filosofică, poetică prin care Eminescu se încadrează, nu prin prisma apartenenței sale naționale ci printr-o „mondialitate” osmotică, în paradigma literaturii mondiale percepută ca circulație a ideilor în lume. Odată relevate vasele comunicante ale creației poetului și conștiința unitară, amplă și fertilă care irigă opera la nivelul tuturor palierelor sale, Eminescu este desprins de arealul național și proiectat dialogic în arena transistorică și plurivalentă a culturilor lumii. Coordonatele metafizice, etnopsihologice, lingvistice, filosofice ale gândirii eminesciene, formele depersonalizării și circumvoluțiunile operei aflate în strânsă legătură cu personalitatea unui creator care exista scriind relevă o simbioză unică și eterogenă a unei creații în căutarea adevărului și a absolutului, a universalilor, o formă de căutare și de prezență în lume care își câștigă dreptul la universalitate nu prin simpla apartenență la un spațiu național cât printr-o incursiune febrilă în misterele ființării.

Nu poate exista, însă, un export al imaginii fără un export al operei. Or, în logica de funcționare a Republicii lui Casanova și, în esență, a literaturii mondiale ca rețea de circulație a textului literar, traducerea ocupă un rol esențial. Ultimul capitol al cercetării de față, la nivelul căruia se cristalizează cu predilecție și aportul său de originalitate, este dedicat traducerii operei eminesciene în două limbi de circulație internațională: franceza și engleza. Pornind de la premisa că șansa la vizibilitate internațională a operei eminesciene rezidă la nivelul traducerii, nu putem să nu remarcăm paradoxul specificului nevoit să recurgă la alteritate lingvistică pentru a se lăsa descoperit. Rolul traducătorului în viziunea lui Casanova este unul de mediator care, laolaltă cu autorul se înscrie în „lupta” pentru capital cultural. Traducerea devine, așadar, modalitatea fundamentală de consacrare în universul literar, ținând cont că pentru autoare, culturile mici care au o limbă „săracă” din punct de vedere literar beneficiază, prin actul traductologic, de un certificat de literaritate conferit de traducătorul care devine indispensabil.

Se pune, astfel, problema potențialului de export al operei eminesciene în termenii unui produs cultural care să fie, în același timp, reprezentativ pentru cultura română și relevant pentru publicul străin. Punctele nevralgice ale ipotezei exportabilității se cristalizează, pe rând, ca osificare a operei eminesciene prin mitizarea unei imagini ca rezultat al retoricii naționaliste din secolul al XIX-lea, absența sau carențele cunoștințelor de *branding* cultural, la nivelul problemelor

de traducere pe care le ridică textul eminescian, deseori ilustrat sub semnul intraductibilului și, nu în ultimul rând, cu privire la calitatea traducerilor existente. Discursurilor vehemente cu privire la caracterul universal, absolut al operei eminesciene, la locul său „de drept” în ierarhia valorilor literare mondiale, în panteonul marilor poeți universali li se opun perspective nuanțate circumspect, care relevă temerea că Eminescu, deși instanță consacrată a literaturii române, nu va depăși niciodată statutul unui autor „de dicționar”, al unei personalități reprezentative doar pentru cultura sa de proveniență sau, în plan internațional, el nu va transcende cercurile de studii românești afiliate universităților străine. Într-adevăr, riscul este că același proces în virtutea căruia imaginea lui Eminescu se desprinde de valoarea propriu-zisă a operei sale pentru a proiecta o variantă șlefuită, edulcorată și mesianică în acord cu aspirațiile naționale și complexe culturale, proces prin care poetul este încapsulat în întregime în etnos ca marcă absolută a românității, a dus la crearea unui monolit a cărui autoritate se fundamentează tocmai prin respingerea programatică a elementului alogen. Cum poți, de altfel, traduce un autor „prea român”?

Se creează, iată, un alt complex, cel al imposibilității traducerii operei eminesciene. Proiectat, încă de la început, sub zodia trădării, actul traductologic este deseori văzut ca un pariu imperfect, ca o negociere între identitate și alteritate care nu își poate găsi un echilibru funcțional, de cele mai multe ori. Cu toate acestea, traducerea este, fundamental, momentul prim al contactului cu alteritatea și, mai mult de atât, forma concretă prin care o operă circulă dincolo de limba și spațiul de proveniență. Raportându-ne la accepțiunea lui Casanova asupra literaturii mondiale și la traducerea sau posibilitatea de export a operei eminesciene, putem afirma că în aceeași măsură în care *universalitatea*, ca atribut valoric, estetic, al operei literare, devine apanajul unei ideții vaste, capabile de relevarea creatoare a unor universalii umane, a unor teme sau izvoare universale, *universalizarea* operei reprezintă procesul prin care, o operă tradusă este automat introdusă în rețeaua literaturii mondiale, ea există nu în virtutea potențialului său universal cât prin aceea că a depășit bariera lingvistică a spațiului de proveniență.

În analiza dedicată traducerii poeziei eminesciene în engleză și în franceză, am avut în vedere atât profilul traducătorilor, țara de proveniență, contextul și raționamentul din spatele inițiativelor de traducere, precum și mărturiile acestora cu privire la experiența personală a traducerii lui Eminescu, elaborate în paratext. Am remarcat, așadar, un numitor comun al luptei cu textul, cu reziliența sa la traducere, manifestate ca oscilare între decepție și acceptare, ca negociere între original și cultura-țintă, ca sacrificiu, fie în favoarea unei abordări de tip etnocentric, fie ca

tentație de a exotiza textul. Transpare, din toată această colecție de mărturii traductologice, un ton apologetic care anticipează eventualele curențe de transfer sau care ilustrează o preferință a traducătorului de a sacrifica unele elemente în favoarea altora (ritm sau rimă, prozodie sau ideeație, formă sau fond). Nu putem să nu ne întrebăm, însă, dacă declararea sau deplângerea aceluia intraductibil eminescian nu reprezintă în sine o piedică mai degrabă psihologică și, în final, nu duce la o claustrare a poetului în limitele limbii și ale culturii sale, fără posibilitatea de traducere și, deci, de universalizare. Eminescu a fost, însă, tradus, și nu doar în limbile pe care le analizăm în cercetarea de față. Este, așadar, esențial să vedem cum a fost tradus, la ce nivel s-a făcut pariul traductologic, care sunt incertitudinile dictate de mișcarea variabilelor în virtutea cărora textul liric ființează. Mai mult de atât, fiind vorba de poezie, criza echivalenței survine eminentemente la nivel de limbaj, în punctul de tranziție între acel limbaj al sugestiei și cel conotativ, teoretizate de Paulhan. În urma analizei traducerilor în cele două limbi și a tipologiilor de traducători, am constatat că o diferențiere calitativă din punct de vedere al rezultatului este greu de stabilit, întrucât nu putem spune cu certitudine că o tipologie sau alta a excelat în procesul traductologic. Putem, însă, remarca câteva caracteristici comune pe care le-am menționat în capitolul dedicat traducerii și, în rest, diferențierea valorică se face în funcție de traducător, fie el, român, englez sau francez. În timp ce avantajul nativilor români constă în potențialul de înțelegere plenară a culturilor și al întregului fond lingvistic și ideatic care irigă poemele eminesciene, traducătorii non-nativi stăpânesc în egală măsură ideeația și alcătuirile lingvistice ale culturilor-țintă.

Cum poezia eminesciană își construiește unicitatea, forța de atracție și potențialitatea evocatoare ca forță a verbului plasată deseori la nivelul acuității inefabilului, traducerea apare ca un paradox: ea este trădată tocmai de acel element care are potențialul de a o face unică. Însă, odată tradusă, opera lui Mihai Eminescu intră, fără îndoială, în rețeaua literaturii mondiale, fie ea ca *World Literature*, *Weltliteratur* sau Republică Mondială a Literelor.

BIBLIOGRAFIE

I. Bibliografie primară

Opere în limba română

Eminescu, M., *Opere*, vol. I, ediție critică îngrijită de Perpessicius, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1939

Eminescu, M., *Opere*, vol. IV, ediție critică îngrijită de Perpessicius, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1952

Eminescu, M., *Opere*, vol. V, ediție critică îngrijită de Perpessicius, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1958

Eminescu, M., *Opere*, vol. VII, ediție critică întemeiată de Perpessicius, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1977

Eminescu, M., *Opere*, vol. XII, ediție critică întemeiată de Perpessicius, coord. Al. Oprea, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985

Eminescu, M., *Opere*, vol. XIII, ediție critică întemeiată de Perpessicius, coord. Al. Oprea, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985

Opere în traducere

Franceză

Eminescu, Mihai, *Cincizeci de poeme*, ed. bilingvă, trad. Annie Benteoiu, Editura Vitruviu, București, 2000

Eminescu, Mihai, *Luceafărul*, ed. trilingvă, trad. Nicolas Blithikiotis, Gee, Botoșani, 2003

Eminescu, Mihai, *Lumină de lună – poezii alese*, ed. bilingvă, trad. Nicolas Blithikiotis, Gee, Botoșani, 2008

Eminescu, Mihai, *Nouvelles*, trad. Fanny Chartres, Editura Muzeelor Literare, Iași, 2015

Eminescu, Mihai, *Passe le temps, vienne le temps, 125 poèmes*, trad. Paula Romanescu, Colecția Opera Omnia, Patrimoniul, Tipo Moldova, 2014

- Eminescu, Mihai, *Poeme/Poèmes*, trad. Liliana Cora Foșalău, Colecția Cupaje, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2018
- Eminescu, Mihai, *Poèmes choisis*, selecție Ion Acsan, Editura Grai și Suflet- Cultura Națională, București, 1999
- Eminescu, Mihai, *Poèmes choisis*, trad. Louis Barral, Librairie Lecoffre, ed. J. Gabalda et Cie, Paris, 1934
- Eminescu, Mihai, *Poèmes posthumes suivis de Fragmentarium*, trad. Michel Wattremez, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997
- Eminescu, Mihai, *Poésies de Mihail Eminescu*, trad. Mihail Steriade, Editions Héméra, Centre culturel du château de l'Hermitage, France, 1989
- Eminescu, Mihai, *Poésies*, ediție bilingvă, trad. Jean-Louis Courriol, Editura Paralela 45, 2006
- Eminescu, Mihai, *Poésies*, trad. Jean-Louis Courriol, Cartea Românească, 1987
- Eminescu, Mihai, *Poésies*, trad. Paul Miclău, Editura Minerva, București, 1989
- Eminescu, Mihai, *Poésies*, trad. Venturia Drăgănescu-Vericeanu, Editura Minerva, București, 1974
- Eminescu, Mihai, *Poesii/Poèmes*, trad. Septime Gorceix, Fides, Iași, 2000
- Eminescu, Mihai, *Poezii/Poèmes*, trad. Maria Vodă Căpușan și Ariadna Combes, Casa Cărții de Știință, Cluj, 1999
- Eminescu, Mihai, *Poezii/Poésies*, trad. Elisabeta Isanos, Editura Libra, 1992
- Eminescu, Mihai, *Poezii/Poésies*, trad. Jean-Louis Courriol, Editura Paralela 45, éditions Jacqueline Chambon, 2000
- Eminescu, Mihai, *Quelques poésies de Mihail Eminesco*, trad. Al. Gr. Suțu, Imprimerie H. Goldner, Iași, 1911
- Eminescu, Mihai, *Rayonnement d'un génie*, ed. George Apostoiu, Editura Minerva, București, 1989
- Eminescu, Mihai, *Retrouvailles*, trad. Paula Romanescu, Editura Helicon, Timișoara, 1996
- Romanescu, Paula, *Un centenar de suflet românesc, 100 poeme*, ed. bilingvă, Editura Zodia Fecioarei, Pitești, 2000

Engleză

- Beatty-Kingston, William, *Monarchs I Have Met*, New York, Harper & Brothers, 1888
- Clark, Charles Upton, *Greater Roumania*, New York, Dodd, Mead and Company, 1922

- Eminescu, Mihai, *Luceafărul/Evening Star*, trad. Josef Johann Soltesz, Asociația Română pentru Ex Libris, Oradea, 2004
- Eminescu, Mihai, *Poems*, ed. bilingvă, trad. Roy MacGregor-Hastie, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980
- Eminescu, Mihai, *Poems*, trad. Corneliu M. Popescu, Editura Cartea Românească, 1989
- Eminescu, Mihai, *Poems*, trad. Corneliu M. Popescu, Editura Eminescu, 1978
- Eminescu, Mihai, *Poems*, trad. Dimitrie Cuclin, „Bucovina”, I. E. Torouțiu, București, 1937
- Eminescu, Mihai, *Poems*, trad. E. Sylvia Pankhurst și I. O. Ștefanovici, Londra, Kegan Paul, Trench, Trubner & co., 1930
- Eminescu, Mihai, *Poezii*, ed. bilingvă, trad. Leon Levițchi și Andrei Bantaș, Editura Minerva, București, 1978
- Eminescu, Mihai, *Poezii/Poems*, trad. Leon Levițchi și Andrei Bantaș, Editura Teora, 2000
- Eminescu, Mihai, *The Last Romantic: Mihail Eminescu*, trad. Roy MacGregor-Hastie, University of Iowa Press, Iowa, 1972
- Grigorescu, Dan, Moangă, Emil (ed.), *Poezii/Poems*, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 2000
- Moulder, James (trad.), *47 Poems by Mihail Eminescu*, Editura Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului, 2011
- Popescu, Horia Florian (trad.), *In Celebration of Mihai Eminescu*, Forrest Books London&Boston, 1989
- Treptow, Kurt W. (ed.), *Poems and Prose of Mihai Eminescu*, The Center for Romanian Studies, Iași, Oxford, Portland, 2000
- Treptow, Kurt W. (ed.), *Poems of Mihai Eminescu*, Iași, 1992
- Walker, Brenda, Popescu, Horia Florian (trad.), *In Celebration of Mihai Eminescu*, Forrest Books London&Boston, 1989

II. Bibliografie critică

Volume

- Andone, Irina, „*Farmec dureros*”: *poetica eminesciană a contrariilor*, Editura Cronica, 2002
- Bhose, Amita, *Eminescu și India*, Editura Junimea, colecția Eminesciana, Iași, 1978

- Boia, Lucian, *Mihai Eminescu, românul absolut. Facerea și desfacerea unui mit*, București, Humanitas, 2015
- Bot, Ioana (coord.), „*Mihai Eminescu, poet național român*”: istoria și anatomia unui mit *cultural*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001
- Bot, Ioana, *Eminescu explicat fratelui meu*, Editura Art, București, 2012
- Caracostea, Dumitru, *Arta cuvântului la Eminescu*, ediție îngrijită, note, addendă bibliografică și indice de nume de Nina Apetroaie, Junimea, Iași, 1980
- Caracostea, Dumitru, *Creativitatea eminesciană*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ion Apetroaie, Editura Junimea, Iași, 1987
- Călinescu, G., *Mihai Eminescu. Studii și articole*, ediție îngrijită, postfață și bibliografie de Maria și Constantin Teodorovici, Editura Junimea, Iași, 1978
- Călinescu, G., *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. 1, Editura Minerva, București, 1969
- Călinescu, G., *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. 2, Editura Minerva, 1970
- Călinescu, G., *Viața lui Mihai Eminescu*, Editura Minerva, București, 1989
- Constantinescu, Pompiliu, *O catedră Eminescu*, antologie, notă editorială și indice de nume de Lenuța Drăgan, prefață de Mihai Drăgan
- Costache, Iulian, *Eminescu. Negocierea unei imagini*, Editura Cartea Românească, București, 2008
- Creția, Petru, *Testamentul unui eminescolog*, Editura Humanitas, București, 1998
- Del Conte, Rosa, *Eminescu sau despre Absolut*, ediție îngrijită, traducere și prefață de Marian Papahagi, cuvânt înainte de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, postfață de Mircea Eliade, cu un cuvânt pentru ediția românească de Rosa Del Conte, Editura Dacia, Cluj, 1990
- Dragomirescu, Mihail, *Mihai Eminescu*, ediție îngrijită, prefață și note de Leonida Maniu, colecția Eminesciana, Editura Junimea, Iași, 1976
- Dumitrescu – Bușulenga, Zoe, *Eminescu. Viață, creație, cultură*, Editura Eminescu, București, 1989
- Dumitrescu-Bușulenga, Zoe, *Eminescu-cultură și creație*, Editura Eminescu, București, 1976
- Gregori, Iliana, *Știm noi cine a fost Eminescu? Fapte, enigme, ipoteze*, Editura ART, București, 2008

- Guillermou, Alain, *Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu*, cu un cuvânt al autorului către cititorii români, traducere de Gheorghe Bulgăr și Gabriel Pirvan, colecția Eminesciana, Editura Junimea, Iași, 1977
- Iorga, Nicolae, *Eminescu*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de Nicolae Liu, Editura Junimea, Iași, 1981
- Irimia, Dumitru, *Studii eminesciene*, ediție de Ioan Milică și Ilie Moisuc, cuvânt înainte de Andrei Corbea, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2014
- Lovinescu, E., *Mihai Eminescu*, ediție critică, prefață, note, variante, bibliografie și indice de Ion Nuță, Editura Junimea, Iași, 1984
- Negoïtescu, I., *Poezia lui Eminescu*, ediția a III-a, colecția Eminesciana, Editura Junimea, Iași, 1980
- Noica, Constantin, *Eminescu sau Gânduri despre omul deplin al culturii românești*, Editura Eminescu, 1975
- Papu, Edgar, *Poezia lui Eminescu*, colecția Eminesciana, Editura Junimea, 1980
- Păcurariu, Dim., *Eminescu după Eminescu*, Iași, Editura Junimea, 1978
- Perpessicius, *Eminesciana*, ediție îngrijită, prefață și bibliografie de Dumitru D. Panaitescu, Editura Junimea, Iași, 1983
- Petrescu, Ioana Em., *Eminescu și mutațiile poeziei românești*, Editura „Viitorul Românesc”, București, 1998
- Petrescu, Ioana Em., *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică*, Editura Paralela 45, 2011
- Popovici, D., *Studii literare*, vol. V, *Poezia lui Mihai Eminescu*, ediție îngrijită și note de I. Em. Petrescu, Editura Dacia, Cluj, 1998
- Streinu, Vladimir, *Eminescu*, ediție îngrijită, prefață, note și indice de nume de Mihai Drăgan, colecția Eminesciana, Editura Junimea, Iași, 1989
- Vianu, Tudor, *Mihai Eminescu*, ediție îngrijită de Virgil Cuțitaru, colecția Eminesciana, Editura Junimea, Iași, 1974

În volume

- Adamescu, Gh., *Istoria literaturii române*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1913

Arghezi, Tudor, *Scrieri*, 27, Editura Minerva, 1975

Blaga, Lucian, *Trilogia culturii*, Editura Humanitas, București, 2011

Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația Regală pentru literatură și artă, București, 1941

Ciopraga, Constantin, *Personalitatea literaturii române*, ediția a doua, Institutul European, 1997

Densușianu, Ar., *Istoria limbii și literaturii române*, ed.I, Tipolitografia H. Goldner, Iași, 1885

Dobrogeanu-Gherea, Constantin, *Critice*, postfață și bibliografie de Mircea Iorgulescu, Editura Minerva, București, 1983

Lovinescu, E., *Istoria literaturii române contemporane*, vol. I-II, coordonator Eugen Simion, ediție îngrijită de Nicolae Mecu, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2014

Maiorescu, Titu, *Critice*, ediție îngrijită și tabel cronologic de Domnica Filimon, introducere de Eugen Todoran, Editura Eminescu, București, 1978

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008

Munteanu, Basil, *Panorama literaturii române*, trad. Vlad Alexandrescu, R.D. Sheldon Ent., Inc și Editura Crater, București, 1996

Negoitescu, I., *Istoria literaturii române (1800-1943)*, vol. I, Editura Minerva, București, 1991

Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, 2008

Papu, Edgar, *Din clasicii noștri*, Editura Eminescu, 1977

Stănescu, Nichita, *Cartea de recitare*, Editura Cartea Românească, 1972

Zamfir, Mihai, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, vol. I, Editura Cartea Românească, București, 2011

Zamfir, Mihai, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, vol. II, Polirom, Iași, 2017

În periodice

Ardeleanu, Mircea, *Eminescu en français, la langue des traductions*, în *The Proceedings of the International Conference Literature, Discourse and Multicultural Dialogue*, dec. 2013, Vol. I

Cărtărescu, Mircea, *Fapte*, în „**Dilema**”, nr. 265, 27 februarie - 5 martie 1998, Tema numărului: *Eminescu*.

- Chișu, Lucian, *Eminescu dans les langues de l'Europe*, „Dice” VII/ 2, 2010
- Chișu, Lucian, *Eminescu dans les langues romanes*, „Dice” VII/ 1, 2010
- Chișu, Lucian, *Eminescu tradus*, în „Caiete critice”, nr 1/2010, pp. 52-58
- Revista de literatură universală *Secolul 20*, editată de Uniunea Scriitorilor din R.P.R, nr. 6, 1964
- Săhlean, Adrian George, *Ce facem cu Eminescu?*, în publicația online „Logos și Agape”, 19/04/2018
- Săhlean, Adrian George, *Shakespeare&Eminescu – Measure for measure*, în publicația online The Market for Ideas, nr. 13, sept-oct 2018
- Studii eminesciene. 75 de ani de la moartea poetului*, Editura pentru Literatură, 1965
- Vianu, Tudor, *Atitudinile și formele eului în lirica lui Eminescu*, RFR, an 6, nr. 7, 1939, pp. 56-65. <http://dspace.bcu-iasi.ro/handle/123456789/48826>
- Vianu, Tudor, *Epitetul eminescian*, SCL, 1954, An 5, Nr. 1-2, pp. 165-199. <http://dspace.bcu-iasi.ro/handle/123456789/9523>
- Vianu, Tudor, *Expresia negației în poezia lui Eminescu*, Limba română, an 7, nr. 6, 1958, pp. 29-39. <http://dspace.bcu-iasi.ro/handle/123456789/1609>

a. Bibliografie generală

- Anderson, Benedict, *Imagined Communities. Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, Verso Books, 2016.
- Apter, Emily, *Against World Literature. On the Politics of Untranslatability*, Verso, New York, 2013
- Bénichou, Paul, *Le Sacre de l'Écrivain, 1750-1780. Essai sur l'avènement d'un pouvoir spirituel laïque dans la France moderne*, Paris, Joseph Corti, 1973
- Berman, Antoine, *L'épreuve de l'étranger*, Éditions Gallimard, Collection TEL, 1984
- Bloom, Harold, *Anxietatea influenței. O teorie a poeziei*, trad. Rareș Moldovan, Editura Paralela 45, 2008
- Bloom, Harold, *Canonul occidental*, trad. Diana Stanciu, Editura Univers, București, 1998
- Boia, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 2011

- Casanova, Pascale, *Republica Mondială a Literelor*, traducere de Cristina Bîzu, Editura Art, București, 2016
- Damrosch, David, *What is World Literature?*, Princeton University Press, 2003
- De Saussure, Ferdinand, *Cours de linguistique générale*, Ed. Payot, 1995
- Drace-Francis, Alex, *Geneza culturii române moderne. Instituțiile scrisului și dezvoltarea identității naționale, 1700-1900*, trad. Marius-Adrian Hazaparu, Editura Polirom, p. 2016
- Drăghicescu, Dumitru, *Din psihologia poporului român*, Librăria Leon Alcalay, București, 1907
- Eliade, Mircea, *Comentarii la legenda Meșterului Manole*, Publicom, București, 1944
- Eliade, Pompiliu, *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie*, Paris, 1898
- Fundoianu, Benjamin, *Imagini și cărți din Franța*, Institutul Cultural Român, 2006
- Gellner, Ernest, *Nations and Nationalism. New Perspectives on the Past*, Cornell University Press, 2009
- Giurescu, Constantin C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la moartea regelui Carol I*, ed. 3, Cugetarea – Georgescu Delafras, București, 1943
- Heidegger, Martin, *Originea operei de artă*, Studiu introductiv de Constantin Noica, Humanitas, 1995
- Ionescu, Eugen, *Nu*, Editura Humanitas, București, 2011
- Marino, Adrian, *Hermeneutica ideii de literatură*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987
- Martin, Mircea, *G. Călinescu și „complexele” literaturii române*, Editura ARC, 2018
- Mihăilescu, Florin, *E. Lovinescu și antinomiile criticii*, editura TipoMoldova, colecția Academica, Iași, 2016
- Moretti, Franco, *Graphs, Maps, Trees: Abstract Models for a Literary History*, Editura Verso, New York 2005
- Munteanu, George, *Istoria literaturii române. Epoca marilor clasici*, E.D.P., 1980
- Patraș, Antonio Mihail, *E. Lovinescu și modelele românești și europene ale criticii literare interbelice*, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, Colecția Aula Magna, 2013
- Patraș, Antonio, *Critică și biografie. Istoria literaturii ca album de familie*, Editura Timpul, 2019
- Paulhan, Frédéric, *La double fonction du langage*, Librairie Félix Alcan, Paris, 1929
- Popa, Ioana, *Traduire sous contraintes. Littérature et communisme (1947-1989)*, CNRS Editions, Paris, 2010
- Rădulescu-Motru, Constantin, *Psihologia poporului român*, Editura Paideia, București, 1999

Renan, Ernest, *Qu'est-ce qu'une nation?*, „Mille et une nuits”, 1997

Ricoeur, Paul, *Despre traducere*, trad. Magda Jeanrenaud, Polirom, 2005

Sorescu, Marin, *Poezii*, vol. I, Editura Scrisul Românesc, 1990

Spivak, Gayatri Chakravorty, *Death of a Discipline*, Columbia University Press, New York, 2003

Strich, Fritz, *Goethe and World Literature*, Routledge, Kegan Paul Ltd., 1949

Thiesse, Anne-Marie, *La fabrique de l'écrivain national. Entre littérature et politique*, NRF, Editions Gallimard, 2019

Tomiță, Alexandra, *O istorie „glorioasă”. Dosarul protocronismului românesc*, Editura Cartea Românească, 2007

Tudurachi, Adrian *Fabrica de geniu. Nașterea unei mitologii a productivității literare în cultura română (1825-1875)*, Editura Institutul European, Colecția Academica, 2016

Wallerstein, Immanuel, *World-Systems Analysis. An Introduction*, Duke University Press, 2004

b. Dicționare, enciclopedii, antologii

Baker, Mona, Saldanha, Zoe (eds.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, 2nd edition, Routledge, 2009

Cassin, Barbara (ed.), *Vocabulaire Européen des Philosophies. Dictionnaire des intraduisibles*, Éditions du Seuil, Dictionnaires Le Robert, 2004

Chevrel, Yves, Cointre, Annie, Tran-Gervat, Yen-Mai (eds.), *Histoire des traductions en langue française. XVIIe et XVIIIe siècles*, Éditions Verdier, 2014

Chevrel, Yves, D'Hulst, Lieven, Lombez, Christine (eds.), *Histoire des traductions en langue française. XIXe siècle (1815-1914)*, Éditions Verdier, 2012

Ciompec, Gh. (ed.), *Eminescu, poetul național*, vol I, Editura Eminescu, București, 1983

Ciompec, Gh. (ed.), *Mihai Eminescu, Structurile operei*, vol. 2, Editura Eminescu, București, 1985

D'Haen, Theo, Damrosch, David, Kadir, Djelal (eds.), *The Routledge Companion of World Literature*, Routledge, 2012

Damrosch, David (ed.), *World Literature in Theory*, John Wiley & Sons, 2014

- Esterhammer, Angela, (ed.), *Romantic Poetry*, John Benjamin's Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2002
- France, Peter (ed.), *The Oxford Guide for Literature in English Translation*, Oxford University Press, 2001
- Martin, Mircea, Moraru, Christian, Terian, Andrei (ed.), *Romanian Literature as World Literature*, Bloomsbury Academic, 2018
- Mitu, Sorin (coord.), *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. III, *Imaginar istoric*, Polirom, Iași, 2020
- Neubauer, John, Corniș-Pope, Marcel (eds.), *The Making and Remaking of Literary Institutions*, vol. III în „History of the Literary Cultures of East-Central Europe Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries”, John Benjamin's Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2007
- Papadima, Liviu, Damrosch, David, D'Haen, Theo (eds.), *The Canonical Debate Today, Crossing Disciplinary and Cultural Boundaries*, Ed. Rodopi, 2011
- Simion, Eugen (coord.), *Dicționarul General al Literaturii Române (D/G)*, ediția a II-a, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2017
- Simion, Eugen (coord.), *Dicționarul General al Literaturii Române (H/L)*, ediția a II-a, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2017
- Simion, Eugen (coord.), *Dicționarul general al literaturii române(M-O)*, Academia Română, ed. a 2-a, rev., Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2016
- Simion, Eugen (coord.), *Dicționarul general al literaturii române(S-Ș)*, Academia Română, ed. a 2-a, rev., Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2021
- Vaillant, Alain (ed.), *Le romantisme. Dictionnaire*, Paris, CNRS Editions, 2012
- Venuti, Laurence (ed.), *The Translation Studies Reader*, London. New York: Routledge, 2000

c. Surse online

- Baghiu, Ștefan, Goldiș, Alex (coord.), *Translations and Semi-Peripheral Cultures. Worlding the Romanian Novel in the Modern Literary System*, Peter Lang, Berlin, 2022

- Baghiu, Ștefan, *Liviu Rebreanu și Sofia Nădejde ca World Literature: geopolitică, interimperialitate și descoperirea lumii în romanul modern* în Revista „Transilvania”, nr. 10, 2022
- Burke, Peter, *Erasmus and the Republic of Letters*, European Review. 7. pp. 5-17, 1999. 10.1017/S1062798700003690.
- Dobrescu, Caius, *World Literatures and Romanian Literary Criticism*, CLCWeb: Comparative Literature and Culture 15.6 (2013): <https://doi.org/10.7771/1481-4374.2368>.
- Dović, Marian, *National Poets and Romantic (Be)Longing: An Introduction*. arcadia, 52(1), 2017, pp. 1-9. Retrieved 23 Nov. 2019. doi:10.1515/arcadia-2017-0001.
- Juvan, Marko, *The Aesthetics and Politics of Belonging: National Poets between “Vernacularism” and “Cosmopolitanism”* în Arcadia - International Journal for Literary Studies. 52. 10-28. 10.1515/arcadia-2017-0002, 2017.
- Juvan, Marko, *The poetic sacrifice: Cultural saints and literary nation building* în Frontiers of Narrative Studies. 4. 158-165. 10.1515/fns-2018-0014, 2018
- Kristal, Efraín, *Considering Coldly*, în New Left Review, nr. 15, mai-iunie, 2002: <https://newleftreview.org/issues/II15/articles/efrain-kristal-considering-coldly>
- Lefebvre, Jean-Pierre, « *Philosophie et philologie : les traductions des philosophes allemands* », in *Encyclopaedia universalis, Symposium, Les Enjeux, 1*, 1990
- Modoc, Emanuel, Baghiu, Ștefan (coord.), *New Paradigms in Contemporary Romanian Literary Studies* în Revista „Transilvania”, nr. 5-6, 2019
- Modoc, Emanuel, Goldiș, Alex, *Nationalizing International Prestige: Foreign Literatures in Romanian Interwar Periodicals* în Revista „Transilvania”, nr. 4, 2022
- Modoc, Emanuel, Varga, Dragoș (coord.), *Literatura română ca fenomen transnational* în Revista „Transilvania”, nr. 2, 2019
- Moretti, Franco, *The Slaughterhouse of Literature*, Modern Language Quarterly, Volume 61, Number 1, March 2000
- Sapiro, Gisèle, Ungureanu, Delia (eds.), *Pascale Casanova's World of Letters and its Legacies*, Journal of World Literature (5), Brill, 2020. doi: [10.1163/24056480-00502009](https://doi.org/10.1163/24056480-00502009)
- Sass, Maria, Baghiu, Ștefan, Pojoga, Vlad (eds.), *The Culture of Translation in Romania / Übersetzungskultur und Literaturübersetzen in Rumänien*. Berlin, Germany: Peter Lang Verlag, 2018.

Terian, Andrei, *National Literature, World Literatures, and Universality in Romanian Cultural Criticism 1867-1947*, CLCWeb: Comparative Literature and Culture 15.5 (2013): <https://doi.org/10.7771/1481-4374.2344>

Ungureanu, Delia, Pavel, Toma (eds.), *Romanian Literature in Today's World*, *Journal of World Literature*, 3(1), 1-9, (2018). doi: <https://doi.org/10.1163/24056480-00301001>

Wellek, René, *The name and nature of comparative literature*, în *Discriminations: Further Concepts of Criticism*, New Haven: Yale University Press, 1970